

टंचाई कालावधी ऑक्टो. २०२५ ते जून २०२६
साठी संभाव्य पाणी टंचाई कृती आराखडा
तयार करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांक: टंचाई २०२५/प्र.क्र. ११८ /पापु १४
जी. टी. रुग्णालय संकुल, ७ वा मजला,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ००१
दिनांक: १० ऑक्टोबर, २०२५

वाचा :-

- १) शासन निर्णय, पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक: टंचाई १०९९/प्र.क्र. १२/पापु-१४
दिनांक ०३ फेब्रुवारी, १९९९
- २) शासन निर्णय, पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक: टंचाई १००७/प्र.क्र. १९७/पापु-
१४, दिनांक २७ फेब्रुवारी, २००८
- ३) शासन निर्णय, पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक: टंचाई २००८/प्र.क्र. १४९/पापु-
१४, दिनांक २१ ऑगस्ट, २००९
- ४) शासन निर्णय, पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक: टंचाई २०२५/प्र.क्र. ३९/
पापु-१४, दिनांक २४ एप्रिल, २०२५
- ५) शासन शुद्धीपत्रक, पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक: टंचाई
२०२५/प्र.क्र.३९/पापु-१४, दिनांक २८ ऑगस्ट, २०२५

शासन परिपत्रक :-

राज्यात दरवर्षी अपुऱ्या पर्जन्यामुळे किंवा अन्य कारणांमुळे पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण होत असते. पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई निवारणार्थ घ्यावयाच्या उपयोजनांबाबत संदर्भ क्र. १, २ व ३ येथील शासन निर्णयान्वये स्थायी आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत. सदर स्थायी आदेशानुसार पाणी टंचाई निवारणार्थ घेण्यात येणा-या उपाययोजना ३० जून पर्यंत राबविण्यात येतात. राज्यातील काही भागात येत्या उन्हाळ्यात पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण होण्याची शक्यता विचारात घेऊन शासनाच्या संदर्भाधिन स्थायी आदेशातील सुचनांच्या अनुषंगाने आता पासूनच तत्परतेने कार्यवाही सुरु करणे आवश्यक आहे. त्याकरीता पुढीलप्रमाणे सुचना देण्यात येत आहेत.

(अ) टंचाई कृती आराखडा शासनास सादर करणे.	
१.	भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यांनी पाणी टंचाई भासण्याची शक्यता असल्यास गावांची यादी जिल्हाधिकारी यांना सादर करणे.
	संदर्भाधीन क्र. १ येथील दि. ०३.०२.१९९९ च्या शासन निर्णयाद्वारे दिलेल्या निर्देशानुसार, जिल्ह्याच्या वरीष्ठ भुवैज्ञानिक, भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यांनी संबंधित भागातील सरासरी वार्षिक पर्जन्यमान व त्यानुसार चालू पावसाळ्यात

	पर्जन्यमानातील फरक तसेच त्या भागातील निरीक्षण विहिरीच्या माहितीवरून भुजलाच्या पातळीत घट झाली आहे का याचा अभ्यास करून अशा भागात येत्या उन्हाळ्यात पाणी टंचाई भासण्याची शक्यता असल्यास अशा गावांची/ वाड्यांची यादी तयार करावी आणि तहसिलदार व गट विकास अधिकारी यांच्या संयुक्त अहवालासह जिल्हाधिकारी यांना ऑक्टोबर २०२५ पर्यंत सादर करावा.	
२.	जिल्हाधिकारी यांनी टंचाई कृती आराखडा शासनास सादर करणे.	
	जिल्हाधिकारी यांनी खालील सर्व बाबी तपासून जिल्ह्यातील ज्या गावांना चालू वर्षी पाणी टंचाई निवारणार्थ उपाययोजना करणे आवश्यक आहे केवळ अशाच गावांचा टंचाई कृती आराखडा मंजूर करून तो शासनास सादर करावा. जेणेकरून शासनास त्याआधारे अर्थसंकल्पीय तरतुद करणे शक्य होईल.	
	i.	भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडून प्राप्त गावांची/वाड्यांची यादी
	ii.	पाणी टंचाई घोषित करण्याबाबतचा ग्रामपंचायतीचा जिल्हा परिषदेमार्फत प्राप्त प्रस्ताव
	iii.	मागील ३ वर्षात जिल्ह्यातील कोणत्या गावांसाठी टंचाई कृती आराखड्यानुसार प्रत्यक्षात उपाययोजनांसाठी खर्च करण्यात आला होता
३.	टंचाई कृती आराखडा शासनास सादर करावयाचे वेळापत्रक	
	i.	ऑक्टो. ते डिसें. २०२५ १५ नोव्हेंबर, २०२५ पर्यंत
	ii.	जाने. ते मार्च २०२६ २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत
	iii.	एप्रिल ते जून २०२६ २० जानेवारी, २०२५ पर्यंत
४.	पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई कृती आराखडा तयार करताना घ्यावयाची दक्षता.	
	i.	सदरचा कृती आराखडा तयार करताना ज्या योजनांचा लाभ टंचाई कालावधीतच होऊ शकेल अशा तुलनात्मक कमी खर्चाच्या उपाययोजना प्रस्तावित करण्यात येतील याची जाणीवपूर्वक दक्षता घ्यावी
	ii.	पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई निवारणार्थ देण्यात आलेल्या कृती आराखड्यातील आवश्यक निधीची आकडेवारी व त्यानंतर प्रत्यक्षात टंचाई निवारणार्थ करण्यात आलेल्या उपाययोजनांवरील खर्च यामध्ये लक्षणीय फरक आढळून आला आहे. शासनामार्फत कृती आराखड्यातील निधी मागणी विचारात घेऊन अर्थसंकल्पीय तरतुद प्रस्तावित केली जात असल्याने त्यानंतर प्रत्यक्ष खर्चाची आकडेवारी केलेल्या तरतुदीशी विसंगत असल्याने याबाबत महालेखापाल कार्यालयाकडून अनेक वेळा लेखा आक्षेप घेतले जातात. ही बाब विचारात घेऊन मागील ३ वर्षात जिल्ह्यात पाणी टंचाई उपाययोजनांतर्गत झालेला प्रत्यक्ष खर्च विचारात घेऊन या वर्षीच्या कृती आराखड्याची आकडेवारी ही वास्तववादी राहील याची दक्षता घ्यावी.

(ब) पाणी टंचाई निर्माण होऊ नये म्हणून करावायाच्या प्रतिबंधात्मक उपाययोजना.	
उपरोक्त अ नुसार तयार करण्यात आलेल्या कृती आराखड्यातील गावांमध्ये पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण होऊ नये यास्तव खालील प्रतिबंधात्मक उपाययोजना कराव्यात.	
१.	आतापासूनच जलसंधारणाच्या विविध उपाययोजना, पाण्याचे स्रोत बळकटीकरणासाठी उपाययोजना राबविण्याचा कार्यक्रम हाती घ्यावा. अशा गावात जल जीवन मिशन कार्यक्रम योजनेतर्गत चालू असलेल्या योजनांचे स्रोत युध्दपातळीवर पूर्ण करुन त्यातील पाण्याचा लाभ गावाला लवकर मिळेल याकरीता कार्यवाही करण्यात यावी.
२.	महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम, २००९ मधील कलम २१ नुसार पाण्याच्या स्रोतांच्या ५०० मीटर अंतरामध्ये पिण्याच्या पाण्याच्या प्रयोजनाव्यतिरिक्त इतर प्रयोजनासाठी कोणत्याही विहिरींचे खोदकाम करण्याची परवानगी देण्यात येऊ नये.
३.	महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम, २००९ मधील कलम २२ नुसार प्रभावक्षेत्रातील विद्यमान विहिरीतील भूजल उपशामुळे कोणत्याही सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांवर प्रतिकूल परिणाम होत असल्याचे आढळून येत असल्यास जिल्हा प्राधिकरणाच्या आदेशाद्वारे वाजवी कालावधी करीता अशा विहिरीमधून भूजल उपसा करण्यास मनाई करण्यात यावी.
४.	महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम, २००९ मधील २६ नुसार सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांपासून १ कि. मी. अंतरावरील विहिरीद्वारे भूजल उपशावर तात्पुरती बंदी आणण्याची कार्यवाही जिल्हा प्राधिकरणामार्फत करण्यात यावी.
(क) पाणी टंचाई घोषित केल्यानंतर करावयाच्या उपाययोजना.	
१.	महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम, २००९ मधील २५ नुसार जिल्हा प्राधिकरणाने पाणी टंचाई घोषित केली आहे अशा गाव/वाड्यांमध्ये पिण्याचे पाणी उपलब्ध व्हावे म्हणून खालीलप्रमाणे तात्पुरत्या तातडीच्या उपाययोजना हाती घेण्यात याव्यात.
i.	संदर्भाधीन क्र.१ येथील ०३.०२.१९९९ तसेच दि. २४.०४.२०२५ व २८.०८.२०२५ च्या शासन निर्णयात नमुद करण्यात आलेल्या एकूण १० उपाययोजनांपैकी टँकरने पाणी पुरवठा करणे ही उपाययोजना वगळून इतर उपाययोजनांना प्राधान्य द्यावे.
ii.	ज्या ठिकाणी अन्य ९ तातडीच्या उपाययोजना घेता येत नाहीत तेथे टँकर अथवा बैलगाडीद्वारे पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यात यावा. टँकरने पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करताना टँकर फेऱ्यावरील नियंत्रण ठेवण्याकरिता नवीन निविदा स्वीकारताना व टँकरधारकांबरोबर करारनामे करताना टँकरवर GPS यंत्रणा बसविण्याबाबत तसेच सदर यंत्रणेची देखभाल दुरुस्ती टँकर

	वाहतुकदाराने स्वतःच्या खर्चातून करण्याबाबतची अट नमुद करावी.
(ड)	नागरी क्षेत्रातील पिण्याच्या पाणी टंचाई निवारणार्थ संदर्भ क्र. ३ शासन निर्णयामधील तरतुदीनुसार कार्यवाही करावी.

२. एकंदरीत पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई क्षेत्रात पाणी पुरवठा सुरळीत व्हावा व त्यावरील शासकीय खर्च मर्यादित रहावा यासाठी वरील सूचनांचे तसेच उपरोक्त संदर्भाधीन शासन निर्णयातील सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करण्याची दक्षता घेण्यात यावी.

३. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५१०१०१२१०४८३३२८ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(संदीप कांबळे)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत:- आवश्यक त्या कार्यवाहीसाठी अग्रेषित.

- १) सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई.
- २) आयुक्त, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे
- ३) सर्व विभागीय आयुक्त,
- ४) सर्व जिल्हाधिकारी,
- ५) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद,
- ६) सर्व मुख्याधिकारी, नगर परिषद,
- ७) सर्व वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा,
- ८) सर्व विभागीय उप संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा,
- ९) सर्व विभागीय मुख्य अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण,
- १०) सर्व अधीक्षक अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण,
- ११) सर्व कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद,
- १२) सर्व कार्यकारी अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण,
- १३) प्रधान सचिव (पा.पु.व स्व.वि.) यांचे स्वीय सहाय्यक,
- १४) निवड नस्ती, कार्यासन, पापु-१४.